

Dr hab. Hubert Łaskiewicz
Studium Europy Wschodniej
Wydział Orientalistyczny
Uniwersytetu Warszawskiego
h.laskiewicz@uw.edu.pl
+48 602 702 698

Recenzja rozprawy doktorskiej:

Michał Stanisław Jasiński, *Unicy warszawscy w latach 1721 – 1945. Kulturowy obraz społeczności*, promotor prof. Joanna Schiller-Walicka IHN PAN, Warszawa 2022, ss. 601.

Recenzowana praca jest wynikiem wieloletniej kwerendy źródłowej, która, co Autor zaznaczył, nie jest jeszcze kompletna. Tytuł rozprawy wydaje mi się zbyt szeroki w stosunku do tego, co ostatecznie Autor w pracy przedstawił. Sądzę, że bardziej skromne sformułowanie byłoby bardziej adekwatne. Rozprawa odtwarza i interpretuje przede wszystkim dzieje duchowieństwa unickiego/greckokatolickiego w Warszawie. Społeczność całego Kościoła, a więc wszystkich wiernych należących do tego wyznania, jest w rozprawie mniej obecna, co nie znaczy, że jej nie ma. Ramy chronologiczne rozprawy uważam za dobrze dobrane, odpowiadają one dziejom tej ważnej wspólnoty wyznaniowej w Warszawie, gdzie jednak była tylko drobną częścią wspólnoty katolickiej dawnego miasta. Sensowność podjęcia tematu uzasadnia sam Autor cytatem z o. Józefa Marii (Inocentego Marii) Bocheńskiego OP – bez względu na to, czy ktoś się zgadza, czy nie, że dzieło unii kościelnej z XVI wieku było dziełem „polskiego Kościoła” (i jak to ocenia), to jego skutki dla Litwy, Łotwy, Białorusi, Polski i Ukrainy były i są ogromne. Można zresztą przypuszczać, że następne unie w Europie Środkowo-Wschodniej (użhorodzka i w Alba Iulia) nie miałyby tego kształtu, gdyby nie doświadczenie unii brzeskiej. A więc wybór tematu uznaję i ja za Autorem za bardzo trafny. Poświadcza to obszerna już historiografia poświęcona wielu aspektom unii kościelnej – unii brzeskiej, poświadczając to także węzły pamięci zachowane wśród społeczności lokalnych rozsianych na rozległym terenie dawnej Rzeczypospolitej. Dobrze się stało, że Autor wyznaczył i zrealizował zadanie naukowe polegające na opisanu społeczności (głównie kleru) i miejsc kultu (oraz rezydencji) unickich w stolicy Rzeczypospolitej. Podstawa źródłowa rozprawy jest obszerna i dobrze wykorzystana. Autor trafnie wskazuje na trudności jakie wiążą się z kwerendą w materiałach rozproszonych po archiwach polskich i zagranicznych, których dostępność czasami jest bardzo ograniczona. Mam na myśli przede wszystkim archiwa petersburskie i moskiewskie w Federacji

Rosyjskiej, a także archiwa w Mińsku na Białorusi. Wilno, które posiadało ważny zbiór akt dotyczących Kościoła unickiego, utraciło je po 1915 roku (zresztą i samo archiwum w Wilnie uzyskało ten zbiór po przeniesieniu części zasobów archiwalnych z Lublina. Autor to wszystko uwzględnił we wstępie do rozprawy, a więc w recenzji pozostaje mi podkreślić, że panuje nad bazą źródłową i ma nie tylko świadomość, ale i wiedzę, jak ją poszerzyć, kiedy sytuacja polityczna (wojna Rosji z Ukrainą, sytuacja na Białorusi) się zmienia. Opanowanie historiografii przedmiotu także uważam za bardzo dobre. Świadczy o tym dowodnie obszerna bibliografia dołączona do rozprawy i obszerny aneks biobibliograficzny poświęcony Bazylianom warszawskim i duchownym diecezjalnym w latach 1721-1945. W tym ostatnim aneksie (duchowni diecezjalni przebywający w Warszawie) znalazł się błąd, który warto poprawić: ks. Paweł Szymański urodzony w 1823 roku ma podaną datę śmierci „po 1977” – co wydaje się raczej mało prawdopodobne. Podział pracy na rozdziały jest jasny i wynika z koncepcji Autora, którą omówił i uzasadnił we wstępie. Wartością szczególną są dla mnie rozdziały 3 i 5. Działalność intelektualna Bazylianów warszawskich i przemiany parafii z „unickiej” na „grekokatolicką (ukraińską)”. Wkład Cerkwi unickiej w życie intelektualne Dawnej Rzeczypospolitej czeka na syntetyczne opracowanie. Z wielu badań szczegółowych dotyczących szkolnictwa i literatury pobożnej, ale też architektury i szerzej sztuk plastycznych wynika, że był on znaczący. Być może nie tyle, że obfitował w dzieła najwyższej próby, ale że współtworzył kulturę intelektualną zarówno swoich wyznawców, jak też innych chrześcijan w całej Rzeczypospolitej – zarówno w środowiskach wiejskich, jak też i miejskich. W dziedzinie rozpowszechnienia używania polszczyzny – szczególnie na wsiach w końcu XVIII, do połowy XIX wieku – rola Cerkwi unickiej (Kościoła unickiego) była jak mi się wydaje ogromna: zarówno na Chełmszczyźnie, Podlasiu, jak też na terenach współczesnych Litwy, Łotwy, Białorusi i Ukrainy. Zmiany w poczuciu narodowym i społecznym, jakie zaszły wśród wyznawców Kościoła unickiego od połowy XIX wieku, miały i mają ogromne znaczenie dla współczesnej Europy Środkowo-Wschodniej – dla Polski i krajów sąsiednich. Wybrany przez Autora punkt obserwacji – Warszawa – był odległy od głównych miejsc zamieszkiwania wiernych Kościoła unickiego. Ale też w stolicy Rzeczypospolitej, a potem Królestwa Polskiego i II Rzeczypospolitej procesy zachodzące w społeczności duchownych i świeckich widać było wyraźnie. Dzięki bardzo rzetelnej narracji Autora, w której biografie i zawiłości losów jego bohaterów są omówione, oglądamy powolne odchodzenie w przeszłość dawnej Cerkwi unickiej. Wydarzenia w Rosji – na tzw. „ziemiach zabranych” – po 1839 roku (likwidacja unii) wydają się mniej obecne w życiu warszawskiej wspólnoty. Natomiast to, co zostało rozpoczęte przez władze rosyjskie w latach 1860. i doprowadziło do likwidacji unii w Królestwie Polskim w 1875 roku bezpośrednio i dojmująco wpłynęło na środowisko warszawskie.

Podsumowując. Recenzowana rozprawa jest pracą dojrzałą, opartą o solidną kwerendę źródłową, wykorzystującą obszerną literaturę przedmiotu. Praca została napisana bardzo dobrze, aparat

naukowy (przypisy, bibliografia i aneksy) zostały sporządzone zgodnie z zasadami przyjętymi w środowisku naukowym. Ze względu na wagę niektórych ustaleń Autora poddaję pod jego rozważenie możliwość opublikowania osiągniętych rezultatów. Niewątpliwie poszerzy to liczbę odbiorców tej bardzo sumiennej i interesującej rozprawy, którą oceniam jako wypełniającą wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim.

W związku z powyższym wnoszę z pełnym przekonaniem o dopuszczeniu Pana mgra Michała Stanisława Jasińskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "M. Gorkiewicz". The signature is written in a cursive style and is positioned on a light-colored rectangular background.

Dąbrowica/Warszawa dn. 31 sierpnia 2022 r.